

A haft dalej jest skrupulatnie szyty – 60 lat Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego otwartego dla publiczności

Meticulous Embroidery – Jagiellonian University Museum 60 Years after Opening

Abstract

The article is a sketch summarizing over sixty years of public activity of the Jagiellonian University Museum. The Jagiellonian University Museum – established in 1947 – opened to the public in the jubilee year of the University in 1964, and traces its roots to the activity of the Jagiellonian University Archaeological Cabinet, one of the oldest teaching “tools” at the university. For several decades, it has consistently based its activity on the concept of the outstanding but also extraordinary Karol Estreicher Jr. The author cites the most important moments throughout museum’s history of operation, but also refers to the essence of the organization and practice of the institution, which today is still the largest among the Polish academic museums and the only one among museum institutions covered by the register of the Minister of Culture and National Heritage.

Keywords: university museums, academic heritage, heritage in the making, Jagiellonian University, storytelling

Uniwersytet Jagielloński – najstarsza polska wszechnica – od wieków ma istotny wpływ na swe otoczenie. Wielowiekowe dziedzictwo uniwersytetu wyrasta nie tylko z uprawiania nauki, ale również z rozległych relacji, które nawiązywane są w toku pracy naukowej oraz prowadzonej działalności społecznej i kulturalnej. Gromadzi bowiem wiedzę i rozwija praktyki naukowe, ale podejmuje się też zadań z pozoru nietypowych dla uczelni, zabezpieczając m.in. nieruchomości i dobra ruchome, przyczyniając się do rozwoju zarówno własnych zasobów, jak i całego środowiska społeczno-kulturowego, w którym funkcjonuje. Uniwersytet może zatem poszczycić się tradycjami, osiągnięciami i spuścizną o wielu walorach

(Banach, Dybiec, Stopka 2000). Ów dorobek, jak również związana z nim pamięć, zobowiązują do podejmowania nieustających starań na rzecz ochrony i rozwijania tych zasobów dla dobra wspólnoty akademickiej i jej otoczenia.

Warto zwrócić uwagę na aspekt działalności uczelni skupiony na zarządzaniu tym różnorodnym zasobem. Tworzą go m.in. kolekcje uniwersytetu: biblioteczne, archiwalne i muzealne, odwzorowujące w dużej mierze tradycje i ceremoniał uczelni, dzieje społeczności lokalnej, polskie i zagraniczne artystyczne i naukowe osiągnięcia oraz symbole. Opiekę nad nimi sprawuje kilkanaście uformowanych w tym celu uniwersyteckich jednostek. Jedną z nich jest Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, będące przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu.

Muzeum UJ powołane w 1947 roku¹ jest jednostką pozawydziałową uczelni. Dokument określający jego powstanie i przypisujący mu pierwsze zadania odnosił jednostkę do spuścizny Gabinetu Archeologicznego² i traktował jako wznowienie tej działalności muzealnej UJ przerwanej w czasie II wojny światowej. Do zasobów nowego muzeum włączono obiekty znajdujące się ówczynie w kolekcjach Gabinetu, a także zbiory usytuowane w innych częściach uniwersyteckiej struktury³. Poza rolą jednostki, którą była ochrona zasobów i pamięci uniwersyteckich wydziałów oraz ich działalności naukowej, istotny element decyzji z 1947 roku stanowiło przyznanie Muzeum części gmachu Collegium Maius⁴. Zarząd Muzeum powierzono profesorowi Adamowi Bochnakowi, a na jego zastępcę wyznaczono Karola Estreichera młodszego⁵.

Muzeum UJ zostało ukształtowane w dużej mierze przez wieloletniego dyrektora - Karola Estreichera młodszego. Od lat powojennych po moment przekazania jednostki w ręce swojego następcy nieustannie zajmował się sprawami związanymi z odnowieniem gmachu, gromadzeniem zbiorów i instytucjonalnym osadzeniem jednostki. Koncept przez niego wprowadzony został utrzymany i poniesiony dalej przez kolejne pokolenia.

Muzeum UJ określane jest wręcz jako „kreacja Estreichera”. Taka etykieta niesie ze sobą wiele pozytywnych, jak i krytycznych komentarzy. Dotyczy to zarówno nowostii związanych z adaptacją budynku i budową ekspozycji, roli w pielęgno-

¹ Protokół XVI posiedzenia Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 20 czerwca 1947 roku.

² Gabinet Archeologiczny został utworzony w 1867 roku z inicjatywy profesora Józefa Łepkowskiego. Celem jego powołania było zapewnienie zaplecza do prac dydaktycznych ze studentami.

³ Obiekty dawnego Gabinetu Archeologicznego znajdują się obecnie pod opieką Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale i innych jednostek wydziałowych, np. Instytutu Historii Sztuki czy Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

⁴ Gmach przyznano Muzeum jedynie częściowo. Wynikało to z faktu, iż obok miały znajdować się także pomieszczenia reprezentacyjne i sale wykładowe Zakładu Historii Sztuki.

⁵ Dyrektorzy Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego: Adam Bochnak 1947-1951, Karol Estreicher 1951-1976, Stanisław Waltoś 1977-2012, Krzysztof Stopka 2012-; zastępcy dyrektora: Karol Estreicher 1947-1951, Kazimierz Nowacki 1979-1986, Tadeusz Chruścicki 1986-1989, Włodzisław Kiszka 1989-2020, Joanna Ślaga 2020-.

waniu tradycji i ceremoniałów uniwersytetu, jak i *modus operandi* przyjętego dla działania jednostki⁶. Wynika to zapewne w dużej mierze z okoliczności, w jakich realizowano poszczególne etapy przebudowy i adaptacji Collegium Maius, relacji środowiskowych, ale i samej, zdecydowanie nietuzinkowej natury profesora. Nie wszyscy akceptowali wizję Estreichera i towarzyszącą mu determinację.

Czas, na który przypadła decyzja o utworzeniu muzeum oraz rozpoczęcie działań rewitalizacyjnych, nie sprzyjał takim inicjatywom. Wciąż jeszcze odczuwalne były obciążenia powojenne, a i coraz trudniej funkcjonowano w nowo kształtowanym systemie. Wiązały się z tym bardzo prozaiczne problemy, takie jak brak materiałów czy finansów na realizację zadań. Z punktu widzenia muzealnego utrudnione było również pozyskiwanie obiektów czy wyposażenia sal ekspozycyjnych, w których nie zachowało się żadne z uprzednich urządzeń⁷. Pierwsze działania związane z odnowieniem muzeum i działaniami zmierzającymi do odnowy Collegium Maius prowadzono od 1946 roku⁸. Podjętym działaniom towarzyszyło wiele wysiłku, ale i potyczek, choć wizja uniwersyteckiego muzeum nacechowana ideami Estreichera nie była dla uczelni sprawą zupełnie nową. Już w 1937 roku bowiem złożony przez profesora memoriał nakreślał Senatowi koncepcję ulokowania muzeum w gmachu Collegium Maius oraz powiązane z tym architektoniczne zmiany. Jeszcze przed wojną Estreicher zaznaczał, iż celem zainicjowania działalności muzealnej jest szeroka prezentacja dumnej przeszłości uniwersytetu oraz odnowienie najstarszego budynku uczelni. Zarówno w latach 30. XX wieku, jak i w czasach silnie rozwijającego się socrealizmu Estreicher nie ukrywał bardzo

⁶ Od zainicjowania działalności Muzeum UJ jednostka ta wymagała szczególnego podejścia organizacyjnego i merytorycznego. Związane to było nie tylko z potrzebą inicjowania wielu wymagających zadań czy wydatkowania na ich realizację znacznych środków. Muzea usytuowane w innym obszarze administracyjnym niż sektor kultury wymagają bowiem odpowiedniego ukonstytuowania zarówno wewnątrz instytucji (w strukturze organizatora), jak i w środowisku. Chociaż działalność upowszechniająca czy paramuzealna nie były uniwersytetowi obce, każdy z etapów działalności tej instytucji i jej muzeum wymaga kształtowania odpowiednich narzędzi administracyjnych. Ponadto istotne jest założenie merytoryczne i mentalne. Od początku swego funkcjonowania Muzeum UJ miało służyć uniwersytetowi, ale i otoczeniu. Dbać nie tylko o zachowanie spuścizny i kształtowanie marki uczelni. Jednostka ta miała i ma do odegrania istotną instytucjonalnie i środowiskowo rolę.

⁷ Poprzez powołanie Senackiej Komisji Muzealnej (26.02.1946 r.) oraz uchwałę Senatu z 25.10.1946 roku rozpoczęto poszukiwania i spis obiektów w ramach poszczególnych zakładów i pracowni. Dodatkowo poprzez przyjęcie uchwały Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego z 16.10.1951 roku zobligowano jednostki UJ do przekazywania przedmiotów określonego charakteru i znaczenia do tworzonego muzeum.

⁸ 17 stycznia 1946 roku powołano Senacką Komisję Muzealną, a w jej następstwie Komitet do spraw Odnowienia Collegium.

skrajnej postawy⁹. Niezależnie od wszystkiego odnowa Collegium Maius i tworzenie muzeum stały się faktem¹⁰.

Dla Karola Estreichera, zespołu muzealnego oraz całego uniwersytetu celem było wówczas uczynienie odnowionego Collegium Maius i powojennego muzeum miejscem dostępnym dla publiczności, a zarazem gotowym na obchody jubileuszu w 1964 roku¹¹. Prace budowlane i adaptacyjne rozciągały się właściwie do początku lat 60. XX wieku. Jednocześnie prowadzony był proces gromadzenia obiektów poprzez zakupy na rynku sztuki oraz spływające bezpośrednio dary¹². Pozyskiwano także historyczne przedmioty z budynków i pracowni uniwersyteckich oraz te zbiory uniwersyteckie, które były ukrywane przez czas wojny w instytucjach, kościołach czy domach prywatnych¹³. Nie wszyscy uznawali kierunek gromadzenia zasobów za słuszny, tym bardziej gdy jego realizacja wiązała się z dużym uporem czy wręcz nachalnością samego Estreichera. Pokłosie wywołanych wówczas niezgodności miewa swój wydzźwięk współcześnie w ocenie jego kreacji czy zasadności dla obecności pewnych adaptacji muzealnych.

W koncepcji tworzonego muzeum, a tym samym idei Estreichera, najistotniejszymi „mówiącymi” elementami stawały się sam w sobie gmach Collegium oraz ekspozycja muzealna. Miały one przywoływać dawne czasy, odwoływać się do długiego trwania uniwersytetu oraz jego siły – zarówno naukowej, jak i kulturowej. W czasach na wielu płaszczyznach niesprzyjających – politycznie, gospodarczo i społecznie – realizacja tych idei była przedsięwzięciem niezwykle trudnym. Wymagała wielkiego zaangażowania, uporów, ale i zmysłu oraz ogromnej odwagi. Obecność Estreichera w tej sytuacji uznać należałoby za szczególnie istotną. Człowiek, którego rodzina od pokoleń była głęboko zaangażowana w sprawy uczelni

⁹ „Celem jest nadanie Uniwersytetowi takiej siedziby, która w tych głupich, antyhistorycznych czasach podkreślałby rolę Uniwersytetu w kulturze polskiej. A także jest to moja, prywatna zemsta, tak, zemsta wobec Niemców” (Estreicher 2002: 47).

¹⁰ 25 marca 1949 roku został zaakceptowany plan przebudowy Collegium Maius, którego finansowanie pochodziło między innymi z funduszy UJ, zbiorów, kredytu, ale i centralnego budżetu przeznaczonego na realizację planu 6-letniego.

¹¹ Otwarcie Muzeum UJ dla publiczności miało miejsce 6 maja 1964 roku o godzinie 11.00.

¹² Osoba Karola Estreichera młodszego budziła w szerokim gronie duże zaufanie, co owocowało między innymi chęcią przekazania pamiątek do tworzonego muzeum. Nie zawsze jednak istnieje możliwość odniesienia się do tych przekazów czy depozytów wyłącznie za pośrednictwem dokumentacji. Należy mieć na uwadze czas nowo sytuującego się systemu, który w sposób agresywny pozbywał właścicieli dóbr ich majątku. Warto w tym miejscu dodać, iż sam profesor ulokował w Muzeum UJ wiele przedmiotów ze zbiorów rodzinnych, w tym memorabioli odnoszących się do kilku pokoleń Estreicherów czy na przykład Ambrożego Grabowskiego.

¹³ Pomimo że budynki uniwersyteckie zachowały swoją właściwą architekturę, wiele zmieniło się w ich obrębie w czasie wojny. Przede wszystkim zmieniły swoją lokalizację meble czy drobne przedmioty o charakterze naukowym czy tylko symbolicznym – pamiątkowym. Najczęściej rozproszone, oderwane od kontekstu, odnajdywano po zakończeniu wojny. Pomagali w ich wyszukiwaniu dawni woźni. Mieli oni najlepszą orientację i pamięć w zakresie wyposażenia dawnych pracowni uczelni.

i Krakowa, z determinacją krzewił wiedzę oraz podkreślał siłę i osiągnięcia polskiego narodu. Poświęcił on ogrom pasji i dużą część swojego życia, abyśmy i dziś mogli czerpać z dorobku minionych pokoleń oraz pielęgnować uniwersyteckie dziedzictwo.

Il. 1. Wystąpienie mgra Artura Wojcika, pracownika Muzeum UJ oraz kuratora wystawy *Pan na Collegium Maius* podczas jubileuszowej sesji naukowej „Dziedzictwo Uczelni i jego adaptacja”.

Fot. Mateusz Kozina, zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Pamiętać jednocześnie należy, iż „Estreicher nigdy nie zaprzeczał, iż przygotowywane przez niego adaptacje nie są dokładną rekonstrukcją wnętrza. Po wielokroć odnosząc się do koncepcji ekspozycji, wypowiadał słowa: »na słabej kanwie przeszłości, nowy haft«. Jego działania prowadziły do stworzenia miejsca szczególnego. Ekspozycja miała pozwolić opowiadać historię uczelni i relacji społecznych, kulturowych, naukowych, jakie nawiązywała. Muzeum miało wywoływać podziw i dumę z przeszłości, pozwalać zachować pamięć, a w oparciu o nią inspirować do budowania przyszłości. Odnowiony gmach i utworzone Muzeum zajęły istotne miejsce w uniwersyteckiej codzienności. W roku 1964 Collegium Maius zostało również ujęte w spisie zabytków architektury i budownictwa (Ślaga 2023: 168).

Po przejściu prof. Karola Estreichera na emeryturę nadzór nad Muzeum UJ przekazano w ręce nowego dyrektora – prof. Stanisława Waltosia. Trzydzieści pięć lat jego służby wypełnił czas wprowadzania jednostki w nowe czasy i wymogi, ale i nowe stulecie. Był to okres absolutnej wierności idei Estreichera i pełnego po-

szanowania dla pozostawionych przez niego konceptów ekspozycji czy nawet narracji historycznej prowadzonej przez muzealne aktywności. Czas, który przypadł w udziale dyrektorowi Waltosiowi, wiązał się jednak z innego rodzaju trudnościami, wyzwaniem, ale i możliwościami. Rozbudowywany zespół muzealny podejmował się kolejnych, ściśle muzealnych zadań, takich jak opracowanie obiektów czy prezentacje wątków historycznych w ramach czasowych wystaw oraz poprzez publikację wydawnictw¹⁴.

Ostatnia dekada XX wieku i pierwsze lata nowego stulecia przyniosły najwięcej zmian i możliwość realizacji spektakularnie odbieranych inicjatyw. Było to związane zarówno z samym profilem działalności, jak i możliwościami gospodarczymi muzeum. W latach 90. przeniesiono siedzibę Instytutu Historii Sztuki, co dało możliwość zaadaptowania pozostałych pomieszczeń na pracownie muzealne i magazyny. Nowe możliwości finansowe, ale i tendencje architektoniczne pozwoliły na zaadaptowanie piwnic budynku, a z czasem poddasza na kolejne pomieszczenia muzealne – bezpośrednio lub pośrednio dostępne publiczności¹⁵.

W kontekście otwierania się na publiczność jednym z najistotniejszych wydarzeń było otwarcie wystawy interaktywnej zatytułowanej *Nauki dawne i niedawne* (Kluza, Wyka 2002: 56–59). Usytuowana w przestrzeniach dawnych lektoriów, była przedsięwzięciem nowatorskim oraz angażującym publiczność. Istotnym celem wystawy było popularyzowanie wiedzy na temat historii nauki i przeszłej działalności akademickiej, ale także interakcja, w którą wchodził zwiedzający z kopiami historycznych instrumentów naukowych. Zainicjowane wystawy interaktywne cieszyły się szczególnym zainteresowaniem młodzieży szkolnej i edukatorów. Wystawa *Nauki dawne i niedawne* oraz następujące po niej podobne inicjatywy usytuowały Muzeum UJ w gronie popularyzatorów nauki. Miało to miejsce jeszcze przed intensyfikacją działalności znanych i wpływowych ośrodków nauki i edukacji w Polsce (Kluza 2014: 175–186).

¹⁴ W roku 1986 zainicjowano działalność pisma muzealnego „Opuscula Musealia”. Jest to czasopismo naukowe, punktowane, prezentujące recenzowane teksty autorów zewnętrznych, ale także wyniki badań prowadzonych przez pracowników Muzeum UJ.

¹⁵ To między innymi: remont i adaptacja piwnic, których udostępnienie umożliwiło prezentację wystaw czasowych oraz działalność lokalnej kafejki; uruchomienie pomieszczeń pracowni konserwatorskiej z odpowiednim wyposażeniem i zasobami; adaptacja klatki schodowej, zwanej klatką studencką i instalacja windy umożliwiającej dostęp do muzeum osobom z utrudnieniami w poruszaniu się.

Il. 2. Libraria, Collegium Maius – fragment ekspozycji muzealnej oraz miejsca posiedzeń i uroczystości uniwersyteckich. Fot. Tomasz Niziołek, zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Nie do przecenienia dla działalności muzealnej są obiekty oraz powiązana z nimi możliwość realizacji zadań naukowych i edukacyjnych, a więc otwierających instytucję na publiczność. W przypadku prof. Stanisława Waltosia należy podkreślić, iż czasy jego kadencji na stanowisku dyrektora pozwoliły wzbogacić istotnie muzealną kolekcję, a jednocześnie zapewnić strukturę i zespół, którego zadaniem było jej nadzorowanie, opracowanie i upowszechnianie. Niezwykle istotne w tym przypadku były osobiste predyspozycje prof. Waltosia, jego umiejętności interpersonalne i relacje środowiskowe. W środowisku akademickim i strukturze uniwersytetu muzeum uzyskało również swoje kolejne przymioty. Wprowadzono bowiem wyodrębniony regulamin jednostki, do którego prowadziły poszczególne zapisy uniwersyteckiego statutu. Działalność Muzeum UJ, ewaluowana i pozytywnie oceniona przez organy sektora kultury, zaowocowała nie tylko akceptacją regulaminu muzeum przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ale również wpisem do Państwowego Rejestru Muzeów w roku 2011¹⁶.

¹⁶ Rejestr zawiera dane tylko o tych muzeach, które spełniły wymogi art. 13 ust. 2 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r., poz. 902 z późn. zm.) po weryfikacji w trybie przepisów *Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie sposobu prowadzenia*

Niejako trzeci rozdział w historii Muzeum UJ otworzyła dyrekcja prof. Krzysztofa Stopki rozpoczęta w styczniu 2012 roku¹⁷. Spuścizna przez niego przejęta niosła i niesie ogrom odpowiedzialności, ale i zobowiązanie wprowadzenia jednostki w kolejny istotny etap. Przede wszystkim czas niesamowitej dynamiki w działalności naukowej i kulturalnej nie tylko samego muzeum i uniwersytetu, ale też całego środowiska. I o ile nie umykają pamięci, świadomości i codziennym obowiązkom ochrona przeszłości i dotychczasowe ścieżki postępowania zarówno jednostki, zespołu, jak i samych dyrektorów Estreichera i Waltosia, to wyraźnie jawi się zobowiązanie wobec przyszłości i tego, jak Muzeum UJ wpisze się w drogę zmian teoretycznych, technologicznych oraz mentalnych.

Muzeum UJ gromadzi niezmiennie obiekty dawne i współczesne, odnoszące się do kultury organizacyjnej i historii uczelni. Znajdują się wśród nich dzieła sztuki, rzemiosło artystyczne, instrumenty naukowe oraz dokumentacja fotograficzna. Jednostka prowadzi także wciąż nadzór nad siedzibą i jednocześnie najstarszym budynkiem uniwersyteckim w kraju oraz pełni rolę wspierającą i konsultacyjną w działaniach dotyczących innych zasobów i przestrzeni zabytkowych uniwersytetu. Miejscem podstawowej działalności popularyzatorskiej i edukacyjnej są nie tylko ekspozycje stałe i czasowe. Od kilkunastu lat zespół muzealny rozwija ofertę dla publiczności, w tym grup szkolnych, społeczności lokalnej i turystów zagranicznych. Muzeum prowadzi także działalność wspierającą dydaktykę, stanowiąc przede wszystkim zaplecze dla studentów takich dyscyplin, jak: historia, historia sztuki, ochrona dóbr kultury czy konserwacja. Poprzez praktyki, wizyty studyjne oraz projekty mają oni szansę zapoznać się z instytucją i założeniami jej działania, jak również zetknąć z wrażliwą, ale i pełną wyzwań naukowych materią obiektów. Działalność naukowa zespołu muzealnego to przede wszystkim opracowanie merytoryczne posiadanych obiektów. Są to również inicjatywy naukowe podejmujące rozważania i refleksje nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem i kulturą uczelni oraz jej otoczenia¹⁸.

Państwowego Rejestru Muzeów, wzoru wniosku o wpis do Rejestru, warunków i trybu dokonywania wpisów oraz okoliczności, w jakich można zarządzić kontrolę w celu czy muzeum spełnia nadal warunki wpisu do rejestru z dnia 13 maja 2008 r. (Dz. U. 2008 r., nr 91, poz. 567), <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/rejstry-ewidencje-archiwa-wykazy/rejstry-muzeow.php> (dostęp: 2.01.2025).

¹⁷ Historię Muzeum UJ w istotny sposób kształtują jej dyrektorzy. W ten sposób można również – poprzez kadencje poszczególnych z nich – zarysowywać zmiany zachodzące zarówno w samym muzeum, jak i w jego determinującym otoczeniu.

¹⁸ Między innymi poprzez udział w projekcie flagowym *Critical Heritage Studies Hub*, który wyłonił się jako inicjatywa łącząca przedstawicieli różnych dyscyplin zaangażowanych w badania dziedzictwa na UJ. W ramach jego realizacji Muzeum UJ prowadziło podprojekt *Krakowska Trasa Akademicka*, którego zadaniem była rewizja dotychczasowych inicjatyw związanych z popularyzacją wiedzy o uniwersytecie i sposobach prowadzenia narracji o jego historii. Analiza dotyczyć będzie zarówno działań podejmowanych w ramach uniwersytetu, jak i w otoczeniu uczelni przez osoby i instytucje z nią niepowiązane; <https://crihestu.id.uj.edu.pl/krakowska-trasa> (dostęp: 3.03.2025).

Od kilku lat zespół Muzeum UJ z powodzeniem inicjuje dyskusję wewnątrz uczelni oraz w ramach krajowego i międzynarodowego *networkingu* na temat definicji dziedzictwa uczelni, założeń dla wsparcia przez resorty nauki i kultury, sposobów zarządzania i adaptowania kolekcji oraz budowania marki i tożsamości uniwersytetu¹⁹. Poprzez osobę swojego organizatora oraz szeroki zakres kompetencyjny zalicza się do grupy muzeów uczelnianych, a więc jednostek powoływanych w strukturach szkół wyższych w celu gromadzenia i ochrony dóbr kulturalnego dziedzictwa wytworzonego przez uczelnie w toku ich działalności. Misją tej grupy muzeów jest upowszechnianie wartości historii, nauki, kultury polskiej i światowej, popularyzacja dziedzictwa akademickiego oraz udostępnianie zbiorów, zarówno dla społeczności akademickiej, jak i szerszej publiczności: „Muzea uczelniane pełnią wiele funkcji w szkolnictwie wyższym i jego otoczeniu, zapewniają ważne źródła dla badań i prac naukowych, a także w obszarze interpretacji dziedzictwa kulturowego i historycznego. Odgrywają istotną rolę zarówno bezpośrednio w uczelniach, ale także jako łącznik między światem akademickim a społeczeństwem. Dzieje się tak w dużej mierze dzięki i przy okazji realizacji podstawowych zadań szkół wyższych, ale także z uwagi na posiadane zasoby, w tym: kolekcje, tradycje, wiedzę, przestrzenie i zaplecze do ich szerokiego wykorzystania. Wyjątkowość tych zasobów określanych mianem dziedzictwa akademickiego i wkład, jaki może ono stanowić dla szerszej publiczności, są *niepodważalne* (Ślaga 2023). Muzealna jednostka najstarszej polskiej wszechnicy jest najprężniej działającą w tym gronie. W ostatnim czasie może poszczycić się doświadczeniami i praktykami związanymi z wdrożeniem systemów elektronicznego zarządzania zasobami, strukturyzacją metadanych oraz adaptowaniem zaawansowanych technologii. Celem tych praktyk jest przede wszystkim dbałość i ochrona gromadzonych materiałów, możliwość ich wykorzystania w nauczaniu obiektowym oraz jednocześnie promowanie dobrych praktyk w środowisku akademickim i muzealnym.

Muzeum UJ jest obecnie silną jednostką akademicką, otwartą na wszystkie grupy społeczne, a jego misją jest stałe odnoszenie się do przeszłości (szczególnie akademickiej), celu poznania dziejów nauki, sztuki i kultury, jej interpretacji oraz budowania tożsamości. To przestrzeń dla refleksji i konfrontacji doświadczeń bieżących z przeszłymi. Celem muzeum jest opieka nad materialnym dziedzictwem Uniwersytetu Jagiellońskiego, który tworzą rzeczy ruchome – zarówno dawne, jak i współczesne, mające znaczenie dla uniwersytetu ze względu na swoje wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, a także z racji udziału w tworzeniu i rozwijaniu wspólnoty. Podstawowym zadaniem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr kulturalnego dziedzictwa, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości po-

¹⁹ Muzeum UJ od roku 2021 realizuje założenia dla koncepcji: *Muzeum – Laboratorium*, muzeum będącego przestrzenią badań i dyskursu oraz kolekcji będącej narzędziem badawczym.

znawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Pozostałe powinności to: opieka nad zabytkowym budynkiem Collegium Maius, który jest siedzibą muzeum, prowadzenie badań historycznych na jego temat i upowszechnianie pozyskanej wiedzy, prowadzenie działalności wystawienniczej, wydawniczej i edukacyjnej, rewitalizacja obiektów zabytkowych. Muzeum UJ realizuje swoje zadania, opierając się na własnym zespole (kadrze) oraz we współpracy i wsparciu jednostek uniwersytetu. Jest ono także partnerem i podmiotem w dyskusji i wymianie doświadczeń z innymi jednostkami akademickimi o podobnym charakterze oraz podmiotami *stricte* muzealnymi.

W 2024 roku Muzeum UJ świętowało 60-lecie otwarcia swoich murów dla zwiedzających. Obchody jubileuszowe obejmowały różne formy upamiętnienia tego wydarzenia, a zarazem stały się okazją do refleksji nad przyszlými zadaniami i nową rolą tej jednostki. Jubileusz stworzył przestrzeń do zaprezentowania dotychczasowych sposobów realizacji podstawowej misji jednostki, ale jednocześnie skłonił do poszukiwania nowych, coraz bardziej aktualnych i odpowiadających na potrzeby społeczne form kontaktu z publicznością²⁰.

Koncept Estreichera, jego pomyślność i sukces – mimo możliwych uwag czy nawet zarzutów wobec jego działań, założeń ekspozycyjnych oraz sposobu materialnego obrazowania przeszłości i budowania tradycji – okazał się pomyślny i skuteczny, a jego założenia pozostają aktualne do dziś. Wpuszczona w ruch maszyną zachwyca, inspiruje, wywołuje emocje i dyskusję. Pozwala jednocześnie na realizację nowych zamysłów i odpowiedź na współczesne potrzeby. Jubileusz stał się okazją do przypomnienia zasług oraz złożoności towarzyszących przygotowaniu tej kreacji, a także przestrzeni i czasem do otwartego i rzetelnego dyskursu na ten temat. Celem jubileuszu było także swoiste celebrowanie otwartości oraz prezentacja osiągnięć, dorobku i doświadczeń, ale przede wszystkim potencjału i obranej drogi rozwoju.

Przyjęte przed laty funkcje, które przychodzi jednostce i jej zespołowi pełnić: muzeum, ekspozycji, miejsca ceremonii i uroczystych wizyt, nie wypełniają obecnie wszystkich potrzeb, chęci i możliwości. Muzeum UJ od wielu lat zdecydowanie wykracza poza ten schemat, by przy zachowaniu formy i idei realizować zadania muzeum forum i muzeum laboratorium. Aby obok miejsca pamięci stać się ośrodkiem debaty nad dziedzictwem akademickim i kształtowaniem jego oddziaływania. Rok jubileuszowy muzeum uświetniano poprzez szereg wydarzeń związanych przede wszystkim z osobą Karola Estreichera, ale także za pośrednictwem inicjatyw badawczych i popularyzatorskich z zakresu ochrony dziedzictwa akademickiego. Zaprezentowano między innymi dwie wystawy. Pierwsza z nich poświęcona jest wspomnianemu twórcy Muzeum UJ, profesorowi historii sztuki z Uniwersytetu Jagiellońskiego, postaci nietuzinkowej w krajobrazie powojennego Krakowa, wizjonera, rewindykatora dzieł sztuki zagrabionych w czasie II wojnie

²⁰ Prowadzone nowe formuły warsztatów otwartych, panele dyskusyjne. Dostosowywano ofertę i dostępność ekspozycji możliwie wg potrzeb sygnalizowanych przez widzów.

światowej, niekiedy nazywanego „Panem na Collegium Maius” ze względu na swój olbrzymi autorytet i często niekonwencjonalne metody działania. Druga wystawa o wymownym tytule *I na co Paniom to wszystko? O kobietach na Uniwersytecie Jagiellońskim*, związana jest z kolei z przypadającą również w 2024 roku 130. rocznicą dopuszczenia kobiet do studiowania na najstarszej polskiej uczelni. Ponadto zorganizowano wydarzenia o charakterze naukowym, popularyzatorskim, artystycznym i edukacyjnym, które były skierowane zarówno do krakowian, jak i społeczności akademickiej. Sesje naukowe poświęcone zostały przede wszystkim interpretacji i roli dziedzictwa akademickiego dla rozwoju miasta i regionu, możliwości wykorzystania zasobów dziedzictwa uczelni w edukacji i popularyzacji nauki, a także znaczenia jednostek takich jak muzea uczelniane w promowaniu dziedzictwa i ochronie dóbr kultury w czasie wojny i kryzysów.

Program roku jubileuszowego Muzeum UJ został zrealizowany we współpracy z innymi jednostkami UJ oraz partnerami zewnętrznymi: Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Małopolskim Instytutem Kultury, Międzynarodowym Ośrodkiem Szkolenia i Badań nad Dziedzictwem Kultury w Zagrożeniu oraz Stowarzyszeniem Muzeów Uczelnianych.

Il. 3. Fragment ekspozycji instrumentów naukowych w Sali Fizyki Collegium Maius.
Fot. Tomasz Niziołek, zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Bibliografia

- Banach A., Dybiec J., Stopka K.
2000 *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków.
- Chwalba A.
2010 *Collegium Maius*, Kraków.
- Estreicher K.
1968 *Collegium Maius, dzieje gmachu*, Kraków.
2002 *Dziennik wypadków, t. 2: 1946-1960*, Kraków.
- Kluza M.
2014 Naukowe wystawy interaktywne, „Opuscula Musealia” vol. 22, s. 175–186.
- Kluza M., Wyka E.
2002 *Nauki dawne i niedawne. Dydaktyczna wystawa interaktywna w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Fizyka w Szkole”, nr 1, s. 56–59.
- Ślaga J.
2023 *Muzea uczelniane – dzieje, kolekcje, działalność. Model ochrony kolekcji i tworzenia jednostki muzealnej w strukturze szkoły wyższej na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego* (rozprawa doktorska), Kraków.

Dokumenty

- Protokół XVI posiedzenia Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 20 czerwca 1947 roku.
- Uchwała Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 16 października 1951 roku.